

УДК 316.72:82.02:82.0-313.2(046)

Л. Г. Дротянко

КОНЦЕПЦІЇ ПОСТМОДЕРНУ: СОЦІАЛЬНИЙ ПРОЄКТ? СОЦІАЛЬНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ? УТОПІЯ?Національний авіаційний університет
ORCID ID: 0000-0001-7041-5787; RESEARCHER ID: B-4168-2019

Анотація. У статті здійснюється соціально-філософське дослідження реалізації концепцій Постмодерну як нового стосовно Модерну етапу у розвитку культури західноєвропейської цивілізації, що розпочався приблизно з 70-х років ХХ століття. Проводиться аналіз філософських концепцій Ж.-Ф. Лютара, П. Козловського, Дж. Ваттімо, Ю. Хабермаса та деяких інших авторів, у яких окреслені характерні риси прийдешнього після епохи Модерну суспільства, які вказують на суттєві трансформації у різних сферах культури і суспільства загалом. Обґрунтовується висновок, що деякі концепції можна охарактеризувати як соціальний проєкт чи соціальне прогнозування, а деякі – як соціальні утопії, оскільки здійснення основних описаних у них рис є принципово неможливим.

Ключові слова: культура Постмодерну, постмодернізм, наука, вища освіта, соціальний проєкт, соціальне прогнозування, соціальна утопія.

Вступ

Дане дослідження викликане двома причинами. По-перше, у своїй монографії (Дротянко 2000) в межах дослідження феномену фундаментального і прикладного знання в контексті триади в науці «класика-некласика-постнекласика» на порозі третього тисячоліття ми розглядали розвиток науки в процесі переходу від епохи Модерну до епохи Постмодерну у культурному поступі саме західної цивілізації. Наука досліджувалася як складова культури, що суттєво впливає на всі інші культурні феномени епохи і зазнає зворотного впливу. Деякі уточнення стосовно цієї проблематики були здійснені авторкою пізніше у статтях «Філософський постмодернізм і постнекласична наука: взаємовплив ідей» (Дротянко 2004) та «Концепції інформаційного суспільства та культури Постмодерну: компаративний аналіз» (Дротянко 2006). Пройшло більше двадцяти років після публікації монографії, й авторка вважає за нагальну необхідність виявити: як змінилися акценти у взаємодії науки і культури західної цивілізації; у який спосіб сучасна наука здатна передбачати майбутній соціальний розвиток і задавати орієнтири для соціально-культурних змін. А по-друге, філософські концепції Постмодерну/Постмодернізму, на які авторка даної статті орієнтувалася при написанні згаданої монографії, були запропоновані більше ніж тридцять – сорок років тому. Авторка вважає актуальним завданням філософії та інших соціальних наук проаналізувати: наскільки відповідали сформульовані в цих концепціях характерні ознаки суспільства, яке приходило на зміну Модерну, реаліям ХХІ століття; наскільки науковими виявилися зазначені соціальні проєкти й прогнози.

Мета дослідження

Метою дослідження є осмислення концепцій Постмодерну як таких, у яких окреслювалися характерні ознаки майбутнього суспільства, яке починало зароджуватись у надрах Модерну наприкінці ХХ століття, через їхнє зіставлення на предмет виявлення можливості віднесення їх до соціальних проєктів, соціального прогнозування чи соціальних утопій.

Методологія дослідження

Для досягнення сформульованої мети найбільш адекватними методологічними засобами є: культурно-історичний та соціально-культурний підходи; компаративний метод; методи логічного та культурно-семантичного аналізу; герменевтичні процедури тлумачення і розуміння.

Результати

Перш за все, звернемо увагу на те, що концепції Постмодерну/Постмодернізму були філософськими, а не власне науковими розмірковуваннями щодо суттєвих ознак майбутнього суспільства, яке йде на зміну Модерну (пишемо «Постмодерн/Постмодернізм», оскільки одні дослідники називали нову епоху Постмодерном, а інші – Постмодернізмом. – Л. Д.). Класичним визначенням останнього вважається оцінка Г. Гегелем західноєвропейської цивілізації, яку він окреслив періодом від 1500 р. до 1800 р. Час же, що наступав після 1800 року, він назвав модерніті, про що ми писали у згаданій монографії (Дротянко 2000, 112). Уже наприкінці ХХ століття до значення слова «модерн» звернулися такі філософи, як Ж.-Ф. Лютар, Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі, Ю. Хабермас, П. Козловські та інші. Більшість із них різко протиставляли новий стан суспільства прийдешньому, оскільки, як зазначається в «Енциклопедії постмодернізму», «модернізм втілює залишкову віру в самоочевидну перевагу логічного та наукового раціоналізму, який припускає, що реальна дійсність загалом може бути витлумачена, що ідеї та поняття детерміновані і що люди перебувають на одному рівні спільного всесвітнього досвіду, який є надкультурним і надісторичним... Жан-Франсуа Лютар у своїх різноманітних прочитаннях відносин між модернізмом та постмодернізмом припускає, що найприкметнішою ознакою модернізму є фактичне віддання переваги універсальному або головному нарративові, що містить у собі та охоплює всі інші субнарративи, залежні від трансцендентного означника, що наділяє всю систему одноголосним значенням... і припускає, що всі ідеологічні модуси потрапляють у його межі» (Енциклопедія постмодернізму 2003, 269). Така оцінка епохи Модерну й зумовила, на нашу думку, основні філософські підходи до визначення основних критеріїв епохи, названої мислителями Постмодерном/Постмодернізмом.

Нас цікавлять, у першу чергу, ті філософські концепції Постмодерну, які значною мірою акцентували увагу на зміні статусу наукового знання, і знання загалом. Першою серед них, і найбільш вагомою, вважаємо концепцію Ж.-Ф. Ліотара, який у праці «Стан постмодерну (The Postmodern Condition: A Report on Knowledge)» на перших сторінках окреслив висунуту ним гіпотезу. Він писав, що сутність цієї гіпотези полягає в тому, що мірою входження суспільства в епоху, яку називають постіндустріальною, а культуру – постмодерною, змінюється статус знання. Причому особливу роль він відводив кібернетиці, сучасній алгебрі, інформатиці та обчислювальним машинам, що обробляють великі масиви інформації (Lyotard 1984). На його переконання, на відміну від «великих оповідань» («нарративів», за висловлюванням самого Ж.-Ф. Ліотара) епохи Модерну, які ставили за мету отримання істини, знання та інформація в постмодерну епоху набувають іншої цінності, а саме – затребуваності й ефективності («перформативності», за висловлюванням Ж.-Ф. Ліотара).

Філософ обґрунтовував свою позицію, наводячи приклади легітимації наукового знання в епоху першої індустріальної революції наприкінці XVIII століття й інформаційної революції XX століття, доходячи висновку, що легітимація наукового знання оформлюється через його продуктивність. Ж.-Ф. Ліотар показав, що в реальності в нову епоху фінансування наукових досліджень прямо впливає з їхньої результативності: дослідницькі підрозділи, які не можуть похвалитися своїм внеском, хоча б непрямим, в оптимізацію результатів системи, обійдені кредитами й є приреченими на старіння. Філософ зазначав, що критерій результативності відкрито висувається адміністрацією для виправдання негативної атестації діяльності того чи іншого дослідницького центру (Lyotard 1984).

Схоже ставлення щодо легітимації наукового знання, визначення його ролі в суспільстві в епоху Постмодерну Ж.-Ф. Ліотар виявив і стосовно діяльності університетів. У главі під красномовною назвою «Викладання та його легітимація через результативність» він показав суттєві зміни в діяльності сучасного університету. Він сформулював низку питань, завдяки відповіді на які здійснюється передавання наукових знань: хто передає? кому? за допомогою чого? в якій формі? з яким результатом? Університетська політика, на його думку, формується у вигляді зв'язного ансамблю відповідей на ці питання. Причому в основі ефективності майбутньої соціальної системи має лежати критерій обґрунтованості. За таких умов система вищої освіти є підсистемою соціальної системи, до якої також застосовується критерій ефективності (Lyotard 1984). У такому випадку на перше місце у діяльності університету виходить критерій компетентності, необхідної для соціальної системи.

Для того, щоб успішно «продавати» на світовому ринку освітні послуги, університетам треба знати запити на спеціалістів передових секторів соціальної системи. На переконання Ж.-Ф. Ліотара, пріоритетними в університетах стануть такі дисципліни, які стосуються «телематики»: інформатика, кібернетика, лінгвістика, математика, логіка та інші. Зазначені дисципліни будуть викликати прогрес і в інших галузях науки – біології,

медицини тощо. До цього буде спонукати зростання світової конкуренції. Окрім зовнішньої функції, університет має виконувати і внутрішню, яка пов'язана із забезпеченням підтримки внутрішньої єдності соціальної системи, надаючи їй необхідні компетентності. Тобто передавання знань не виглядає більше як те, що є покликаним формувати еліту, здатну вести націю до звільнення, але поставляє системі гравців, здатних забезпечити належне виконання ролі на практичних посадах, які потрібні інститутам (системи. – Л. Д.) (Lyotard 1984). Отже, компетентції, на думку Ж.-Ф. Ліотара, стануть головним фактором, який буде визначати зміст і напрямки діяльності університету в епоху Постмодерну.

Ще на один аспект підготовки спеціалістів із вищою освітою звернув увагу Ж.-Ф. Ліотар – незатребуваність на ринку праці значної кількості випускників гуманітарних спеціальностей. Він зазначав, що ця категорія є надлишковою на ринку зайнятості, тому може поповнити лави безробітних і, разом із тим, – майбутніх здобувачів університетської освіти для отримання більш престижних спеціальностей. А отже, університет буде перетворюватися на заклад перепідготовки або неперервної освіти (Lyotard 1984). Тобто в майбутньому університет буде навчати дорослих людей, які вже почали трудову діяльність, і їм необхідно підвищувати компетентції для професійного просування й оволодіння новою інформацією.

На думку Ж.-Ф. Ліотара, буде змінюватися й комунікаційна основа передавання знань в університетах. Суттєво знизиться роль професорів, оскільки розгляд питань перенесеться на семінари, які ведуть асистенти. Знання можуть передаватися мовою інформатики, тому дидактика може бути передовірена машинам, які зв'язують класичні види пам'яті (бібліотеки і т. п.) і банки даних із мислячими терміналами, наданими у розпорядження студентам. Останніх потрібно буде навчити користуватися терміналами і вмінню звертатися до відповідних джерел пам'яті з метою отримати необхідну інформацію. А тому підготовка з інформатики повинна неодмінно стати частиною пропедевтики на зразок вивчення іноземної мови. При цьому викладання має не лише забезпечувати відтворення компетенцій, але й їхній прогрес, що уможлиблюється лише на основі міждисциплінарності, оскільки важливим критерієм результативності стає здатність роботи в групі (Lyotard 1984).

Отже, Ж.-Ф. Ліотар розглядав тенденції, що відбуваються у розвитку наукового знання, з позицій його результативності й ефективності для діяльності соціальної системи, в тому числі у сфері вищої освіти. Якщо спробувати дати відповідь на питання: в якій якості слід розглядати концепцію Постмодерну Ж.-Ф. Ліотара з точки зору сформульованої мети даної статті, то, на нашу думку, з одного боку, її можна віднести до соціального прогнозування, оскільки філософ виявив наявні тенденції у соціальній системі через аналіз зміни ролі наукового знання та його легітимації. Але з іншого боку, цю концепцію можна назвати і певним соціальним проектом, оскільки Ж.-Ф. Ліотар формулює конкретні завдання, які необхідно реалізувати, зокрема у сферах науки і вищої освіти, які в епоху Постмодерну суттєво впливають на стан та

ефективність соціальної системи в різних її складових – економічній, технологічній, політичній тощо.

Ще одна філософська концепція, на аналізі якої зупинимось, належить німецькому філософу Петеру Козловські (Koslowski) під назвою «Культура постмодерну», яка вийшла друком у 1987 р. Враховуючи світоглядні орієнтири П. Козловські (він є представником сучасної релігійної філософії Німеччини), звернемо увагу на його розуміння ролі знання (і не лише наукового) та трансформації останнього в нову суспільну епоху, названу постмодерною. Філософ розглядає соціальний розвиток крізь призму взаємозв'язку культури і техніки. Він зазначає, що наш світ, виражений у науці та техніці, є проявом існуючого закономірного світу і світу можливого, який, з одного боку, є підпорядкованим науці та техніці, а з іншого – в той же час зазнає змін унаслідок цілеспрямованої діяльності, роботи «діяльного інтелекту» (Козловські). Тобто наука і техніка є суспільно-культурно обумовленими та можуть бути реалізованими лише в соціальних діях і соціальних інститутах. Окресливши такий зв'язок науки, техніки і культури, П. Козловські з позицій християнської філософії розглядає зміни в оцінці наукового знання в процесі переходу від культури Модерну до культури Постмодерну.

На його думку, Постмодерн виявляє духовні і релігійні ознаки, відтворюючи у пам'яті той факт, що культура й суспільство мають релігійний вимір. Поняття Постмодерну містить у собі момент звільнення, в тому числі від всесвітнього протистояння Заходу і Сходу, бо конфлікт Схід-Захід є лише продовженням старої суперечки гегельянців про матеріалізм та релігійну віру. Постмодерн же, долаючи нетерпимість Модерну, повинен також допомогти подоланню нетерпимості Сходу і Заходу у сфері метафізики. Він долає також гегелівський тричленний поділ історії на античність-середньовіччя-Новий час, оскільки Постмодерн бере на себе роль гальма, яке відсуває настання того, що мало прийти після краху утопічних історико-філософських очікувань сучасності: загибелі. П. Козловські вважав завдання проекту Модерну утопічними, оскільки Царство Розуму не наступило, тому ці завдання слід не завершити, а відмінити і подолати (Козловські 1998).

Що ж, на думку філософа, треба здійснити у цьому напрямку в сфері науки і освіти як складових культури? Визначаючи культуру Модерну як техноморфну, а культуру Постмодерну як антропоморфну, П. Козловські вбачає їхню суттєву відмінність у тому, що Модерн ґрунтується на сциєнтизмі, спрощенні теорії і власного проекту суспільства до функцій та комунікативних засобів, а надії – до світових утопій, у той час як Постмодерн зосереджується на критиці сциєнтизму, функціоналізму та утопізму. Він зазначає, що в постмодерну епоху наука позбавляється своєї функції конститування світогляду. Він пише, що сама сучасна наука демонструє зміну світоглядних орієнтирів, пов'язану з новими науковими теоріями: теорій космології та виникнення Всесвіту у фізиці; біокосмічних і телеологічних моделей у біології; психосоматичних підходів у медицині. Отже, на його думку, зміни в науці звільняють філософським і релігійним концепціям всезагальної дійсності новий простір поряд із когнітивною метафізичною теорією і в

діалозі з нею, а не в антагоністичному протистоянні з науками (Козловські 1998). Тобто постмодерна епоха, на його переконання, прагне усунути протистояння раціоналізму та ірраціоналізму, віднайти їхню гармонію за межами цього протистояння.

Своє осмислення сутності Постмодерну стосовно зміни ролі наукового знання надав німецький філософ Вольфганг Вельш у творі «Наш постмодерний модерн». З одного боку, він аналізує позицію Ж.-Ф. Ліотара щодо зміни статусу знання в епоху Постмодерну, зазначаючи, що Ж.-Ф. Ліотар аргументував характер впливу нових технологій на розвиток наукового знання, яке має відповідати цим новим технологіям, давати відповідь на їхні виклики. З другого боку, В. Вельш дає власне розуміння Постмодерну: «Поняття «постмодерн» постало з рефлексії над своєрідністю сучасного знання. Стисло кажучи, сучасне знання колись мало форму єдності, а ця єдність виникла внаслідок посилання на великі метаповіді. Навіть у найвіддаленіших детальних дослідженнях чітко простежується посилання на центральну ідею, яка все легітимує. Новий час, або модерн, створив три такі метаповіді: емансипація людини (у Просвітництві), телеологія духу (в ідеалізмі) та герменевтика сенсу (в історизмі). Сучасна ж ситуація, навпаки, характерна тим, що пута єдності є слабкими; це стосується не тільки названих змістів, а й усього їхнього різновиду. Тотальність як така віджила своє, отже, почалося вивільнення частин» (Вельш 2004, 49-50). І, як висновок, зазначає: «Постмодерн починається там, де закінчується ціле... Він, насамперед, позитивно використовує кінець єдиного і цілого, намагаючись укріпити й розгорнути проявлену множинність з її легітимністю та своєрідністю. Тут його ядро» (Вельш 2004, 57). Із зазначеного вище випливає, що В. Вельш підтримує філософську позицію Ж.-Ф. Ліотара, високо оцінюючи її як ґрунтовно розроблену теорію Постмодерну як стану сучасного суспільства.

У розглянутих вище концепціях Постмодерну найбільше (з-поміж інших концепцій Постмодерну) відведено суттєве місце зміні статусу та місця науки в сучасному суспільстві. Інші ж концепції більшою мірою охоплювали сфери мистецтва, архітектури, літератури, влади тощо. Проблеми знання в них окреслені лише побіжно. Можна назвати серед них концепції Ж. Бодрійяра, Ж. Дельоза, Ж. Дерріда, Ф. Гваттарі, Ю. Крістевої, Р. Барта, Дж. Ваттімо та інших.

Обговорення

Ґрунтовний аналіз концепцій Постмодерну здійснив англійський філософ Френк Уебстер (Webster) у монографії «Теорії інформаційного суспільства» (Theories of the Information Society). Нас цікавить, у першу чергу, його оцінка концепції Постмодерну Ж.-Ф. Ліотара, яка, як показано вище, є найбільш розробленою та обґрунтованою щодо розвитку і зміни статусу наукового знання та його легітимації через діяльність сучасного університету. Ф. Уебстер підмітив, що Ж.-Ф. Ліотар обґрунтував тезу про перетворення інформації на товар у постмодерну епоху, а також про зміщення центру наукових досліджень з університетів у спеціально створені корпоративні центри науки, оскільки головною метою науки стає її «перформативність» (Ліотар), тобто застосування у

різних соціальних сферах, у тому числі в системі вищої освіти. Ф. Уебстер на прикладі своєї країни показує, що в будь-якій країні з передовою економікою для розвитку вищої освіти характерними є одні й ті ж тенденції: все більший наголос робиться на прикладні дисципліни і все частіше згортаються дослідження у тих галузях, де звичні «показники продуктивності» не працюють. Зокрема він пише, що у Великій Британії в кожному університеті є кафедри, які утримуються на кошти спонсорів, й університети цим дуже пишаються. Все частіше університети розробляють спеціальні програми для корпорації і навіть читають курси, оплачені приватним капіталом. Причому на університети все частіше здійснюється тиск, щоб їхні програми були «тісніше пов'язаними з реальними потребами», «відповідали вимогам життя», «прививали їм відповідні навички» тощо. Проте Ф. Уебстер рішуче заперечує захоплення постмодерністів, у тому числі й Ж.-Ф. Ліотара, релятивізацією будь-якого знання, їхнє повне заперечення істини, місце якої зайняло нескінченне різноманіття «істин» (Webster 2002).

Своє ставлення до зміни статусу науки в постмодерну епоху висловлює американський філософ Шейрин Клоу в статті «Наука», розміщеній в «Енциклопедії постмодернізму». Він показує, що статус і місце науки в новітню епоху суттєво змінюється, зазначаючи, що «для постмодерністського мислення наука – включаючи й технологію в ширшому її розумінні – є лише виразом модерністської віри в людський поступ у напрямі істини. Деконструюючи цю віру, постмодерністські теоретики характеризують науку як недосяжну інституцію, наділену могутньою силою відчуження, інституцією, що маскується пошуками істини, але незмінно мотивована лише своєю догматичною відданістю статус-кво» (Клоу 2003, 282). Автор пише, що постмодерністи наполягають на необхідності деконструкції науки і «спромоглися дослідити численні перешкоди, які стоять перед науковими спільнотами, перешкоди, що були непомітними для класичної модерністської концепції» (Клоу 2003, 282-283).

Українські філософи також долучилися до обговорення висунутих у західній філософії концепцій Постмодерну/Постмодернізму. В. С. Лук'янець та О. М. Соболев у монографії «Філософський постмодернізм» висловлюють думку, що «ситуація постмодерну» – це стан цивілізації, який засвідчує виснаження життєвих сил «проекту Просвітництва» і від ситуації модерну її відрізняють відчуття зростаючого катастрофізму, тривожне чекання соціокультурного колапсу, фундаментальна втрата життєстверджувальної культурної орієнтації. А, відповідно, ситуація Постмодерну стимулює якісні зміни у всіх сферах життєвого світу людини постіндустріальної цивілізації (Лук'янець і Соболев 1998, 228). На наш погляд, ця думка є близькою до концепції Постмодерну П. Козловські.

Важливе місце обговорення проблем наукового знання в постмодерну епоху зайняло на сторінках вітчизняного фахового наукового видання «Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія». Так, вітчизняна дослідниця І. Д. Дячук у статті «Знання та інтелектуальний потенціал в епоху Постмодерну» в руслі концепції

Постмодерну Ж.-Ф. Ліотара досліджує особливості інтелектуального ресурсу в сучасну епоху. На її думку, цей ресурс перетворюється на інтелектуальний капітал, провідною складовою змісту якого виступає знання. Вона зазначає, що «у процесі формування та розвитку інтелектуального капіталу саме трансфер знань (внутрішній та зовнішній) відіграє визначальну роль. Трансфер знань відбувається лише в тих випадках, коли отримувач інформації має таке ж принципово однакове розуміння предмета, як і джерело. Це обґрунтовує необхідність збереження та розвитку наукових шкіл, організації ефективних наукових комунікацій, побудови системи профільної освіти та механізму її соціальної підтримки» (Дячук 2007, 46). Саме так розумів трансформацію науки і вищої освіти Ж.-Ф. Ліотар.

В. В. Ільїн у статті «Чи можливий постмодерністський гуманізм?», розмірковуючи про долю гуманізму в епоху Постмодерну, переймається його кризою, зазначаючи, що «усе замінили кар'єра і гроші (виділено В. Ільїним). Матеріальний добробут, який досягався завдяки грошам, деформував традиційні цінності сильніше від інших чинників... Освіта стала прагматичною, природничо-науковою, технічною. Гуманітарні ж науки «не дають віддачі», вони не приносять ні вигоди, ні престижу, ні того задоволення, яке можна одержати від спорту, мандрівок, телевізора, читання детективів, хоч маленької, але влади, попсової музики тощо. Людина відчужується (В. І.) від тих глибинних гуманістичних цінностей, якими до цього жила культура...» (Ільїн 2008, 20-21). Як видно з наведеного уривку, автор даної статті, як і Ж.-Ф. Ліотар, говорить про прагматичність нової епохи, в тому числі і в галузі науки та вищої освіти.

Л. О. Шашкова у статті «Конструктивні підстави діалогу науки і релігії в сучасному контексті» розмірковує про нову епоху, на нашу думку, в дусі концепції культури Постмодерну Петера Козловські. Зокрема вона пише, що наука і релігія є самоцінними галузями пізнання, функціонують у різних галузях і використовують різні методи й різні мови. Кожна з них має займатися власними справами і не втручатися у справи іншої. Вони скоріше вивчають одну й ту саму галузь з різних точок зору (Шашкова 2009, 98). Але, разом із тим, Л. О. Шашкова зазначає, що «постнекласична наука і філософія довели вагому роль теоретичних припущень, інтерпретації, концептуальних моделей для формування уявлень про ті об'єкти, що не проявляються через безпосереднє сприйняття» (Шашкова 2009, 98-99). Отже, можуть співпрацювати в галузі пізнавальної діяльності соціуму.

В. І. Онопрієнко у роботі «Наратив як стратегія і практика постмодерністського оновлення методології соціогуманітарного знання» аналізує специфіку наративу наприкінці ХХ століття у зв'язку з посиленням інтересу до нього у спеціалістів, що займаються проблемами філософії науки. Цей інтерес викликаний, на думку В. І. Онопрієнка, тим, що наративний методологічний підхід у гуманітарних науках розглядає множину ситуацій, дій, вчинків, подій, осіб як аморфний матеріал відбору і наративної обробки з метою організації її в єдине ціле. Наративи створюють нове ставлення до світу, яке передбачає зближення вченого і літератора. Для них є характерним перенесення

акценту з обґрунтування знання на застосування прагматичних прийомів. В. І. Онопрієнко погоджується з думкою Ж.-Ф. Ліотара, який розглядає науковий дискурс лише як різновид у сім'ї нарративних культур (Онопрієнко 2010, 24). Загалом у своєму висновкові автор є близьким до концепції Ж.-Ф. Ліотара стосовно зміни ролі і статусу наукового знання в постмодерну епоху, особливо при аналізі гуманітарних наук.

Аналіз оцінок постмодерної епохи можна було б продовжувати, проте нас цікавили найбільшою мірою ті роботи, в яких не просто розглядалися проблеми епохи Постмодерну/Постмодернізму, а саме трансформації наукового знання, зміни його статусу і ролі в різних соціальних практиках, й особливо – в системі сучасної вищої освіти.

Висновки

Так чим же виявилися розглянуті в розділі «Результати» концепції Постмодерну? Співвіднесення основних рис, яких надавали майбутньому суспільству у своїх філософських концепціях Ж.-Ф. Ліотар, П. Козловські та В. Вельш стосовно зміни ролі і статусу науки, наукового знання, приводить нас до висновку, що далеко не всі ідеї згаданих філософів знайшли відображення у дійсності через 30-40 років після опублікування їхніх праць. Звісно, досить точно визначити майбутні зміни ще не вдавалося нікому. Проте з упевненістю можна говорити, що концепція Ж.-Ф. Ліотара в частині змін у науковому знанні й діяльності сучасних університетів була більшою мірою соціальним прогнозом, аніж соціальним проектом.

Справді, не лише у західних, а й у більшості країн у XXI столітті переважає інтерес корпорацій, підприємств, загалом суспільства до розвитку прикладних наук, які дають досить швидкий (порівняно з фундаментальними дослідженнями) економічний ефект. А серед прикладних досліджень найбільший інтерес становлять ті науки, які, як писав Ж.-Ф. Ліотар, складають основу «телематики» – інформатика, комп'ютерні науки, математика й інші, на яких ґрунтуються інформаційно-комунікаційні, нанотехнології, штучний інтелект, робототехніка тощо. А ще – ті природничі науки, які лежать в основі біотехнологій – генетика, мікробіологія, нейробіологія, нейропсихологія та інші. Гуманітарне знання, яке не приносить економічного ефекту, перебуває в занепаді.

Пророчими були прогнози Ж.-Ф. Ліотара й щодо зміни функцій та статусу університетів і інших закладів вищої освіти. Університети все більше перетворюються на заклади, в яких перенавчаються дорослі люди, які вже мають вищу освіту, але їхні спеціальності втратили привабливість, бо не дають можливості на пристойні робочі місця. На гуманітарні факультети в університетах прагне вступати все менша кількість абітурієнтів. Студенти перетворилися на здобувачів вищої освіти, а в навчальних програмах з усіх навчальних дисциплін повинні фіксуватися не стільки рівень засвоєних знань, скільки перелік компетенцій, якими має оволодіти здобувач вищої освіти внаслідок закінчення навчання.

Правим був Ж.-Ф. Ліотар і в тому, що університет прагнути заробляти кошти і для цього стимулювати викладачів розробляти різноманітні проекти за рахунок фінансування спонсорів, роботодавців,

підприємств, інших зацікавлених організацій. Причому в таких проєктах обов'язково має бути прогнозований економічний ефект. А ще краще, якщо до проєктної групи входитимуть не лише викладачі, але й здобувачі вищої освіти та підприємці.

Що стосується концепції П. Козловські, то її, на наш погляд, неможна назвати ні соціальним проектом, ні соціальним прогнозом у повному значенні цих феноменів. Його прагнення стосовно гармонізації між різними видами наукового та позанукового знання не справдилися, оскільки їхніми носіями є люди з різними, а то й протилежними, суспільними інтересами та цілями діяльності. П. Козловські вважав, що в культурі Постмодерну на зміну економіко-технічному принципу прийняття рішень, який ґрунтується на «техноморфізмі», прийде соціокультурний принцип прийняття рішень на основі «антропоморфізму». На жаль, цього не сталося, оскільки при прийнятті рішень люди керуються не соціокультурними цінностями, а прагматичними, економічними. Отже, його ідеї, висловлені у філософсько-релігійній концепції культури Постмодерну, виявилися багато в чому утопічними.

Список літератури

1. Lyotard J.-F. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 1984.
2. Webster F. *Theories of the Information Society*. London and New York, 2002.
3. Вельш В. Наш постмодерний модерн; пер. з нім. К.: Альтерпрес, 2003. 328с.
4. Дротянко Л. Г. Феномен фундаментального і прикладного знання (Постнеокласичне дослідження). К.: Вид-во Європ. ун-ту фінансів, інформ. систем, менеджм. і бізнесу, 2000. 423 с.
5. Дротянко Л. Г. Філософський постмодернізм і постнеокласична наука: взаємовплив ідей. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія*. 2004. № 1. С. 5-10.
6. Дротянко Л. Г. Концепції інформаційного суспільства та культури Постмодерну: компаративний аналіз. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія*. 2006. № 2 (4). С. 5-12.
7. Дячук І. Д. Знання та інтелектуальний потенціал в епоху Постмодерну. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія*. 2007. № 2 (6). С. 44-48.
8. Енциклопедія постмодернізму; за ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора. К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи». 2003. 503 с.
9. Ільїн В. В. Чи можливий постмодерністський гуманізм? *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія*. 2008. № 1 (7). С. 19-23.
10. Клоу Ш. Наука. Енциклопедія постмодернізму; за ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора. К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи». 2003. С. 282-283.
11. Козловські П. Постмодерна культура: суспільно-культурні наслідки технічного розвитку. *Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями*. Хрестоматія. К.: 1996.
12. Лук'янець В. С., Соболев О. М. Філософський постмодернізм. К.: Абрис, 1998. 352 с.
13. Онопрієнко В. І. Наратив як стратегія і практика постмодерністського оновлення методології соціогуманітарного знання. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія*. 2010. № 1 (11). С. 22-25.
14. Шашкова Л. О. Конструктивні підстави діалогу науки і релігії в сучасному контексті. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія*. 2009. № 1 (9). С. 96-100.

References

1. Lyotard, Jean-François. 1984. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

2. Webster, Frank. 2002. *Theories of the Information Society*. London and New York.
3. Velsh, Volfhanh. 2003. *Nash postmodernyi modern [Our postmodern modern]*. Kyiv: Alterpres.
4. Drotianko, Liubov. 2000. *Fenomen fundamentalnoho i prykladnoho znannia (Posnteklasychne doslidzhennia) [The phenomenon of fundamental and applied knowledge (Post-non-classical research)]*. Kyiv: Vyd-vo Yevrop. un-tu finansiv, inform. system, menedzhm. i biznesu.
5. Drotianko, Liubov. 2004. "Filosofskiy postmodernizm i postneklasychna nauka: vzaiemovplyv idei" ["Philosophical postmodernism and post-nonclassical science: the mutual influence of ideas"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 1: 5–10.
6. Drotianko, Liubov. 2006. "Kontseptsii informatsiynoho suspilstva ta kultury Postmodernu: komparatyvnyi analiz" ["Concepts of information society and Postmodern culture: a comparative analysis"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 2 (4): 5–12.
7. Diachuk, I. 2007. "Znannia ta intelektualnyi potentsial v epokhu Postmodernu" ["Knowledge and intellectual potential in the postmodern era"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 2 (6): 44–48.
8. "Entsyklopediia postmodernizmu" ["Encyclopedia of postmodernism"]. 2003. Kyiv: Vydavnytstvo Solomii Pavlychko "Osnovy".
9. Ilin, Volodymyr. 2008. "Chy mozhyvyi postmodernistskyi humanizm?" ["Is postmodern humanism possible?"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 1 (7): 19–23.
10. Klou, Sh. 2003. "Nauka" ["Science"]. In *Entsyklopediia postmodernizmu. Encyclopedia of postmodernism*, edited by Ch. Vinkvist and V. Teilor, 282–283. Kyiv: Vydavnytstvo Solomii Pavlychko "Osnovy".
11. Kozlovski, P. 1996. "Postmoderna kultura: suspilno-kulturni naslidky tekhnichnoho rozvytku" ["Postmodern culture: social and cultural consequences of technical development"]. In *Suchasna zarubizna filosofii. Techii i napriamy. Khrestomatiia, Modern foreign philosophy. Currents and directions. Reader*, edited by V. Liakh. Kyiv: VAKLER.
12. Lukianets, Valentyn and Olha Sobol. 1998. *Filosofskiy postmodernizm. [Philosophical postmodernism]*. Kyiv: Abrys.
13. Onoprienko, Valentyn. 2010. "Naratyv yak stratehiia i praktyka postmodernistskoho onovlennia metodolohii sotsio-humanitarnoho znannia" ["Narrative as a strategy and practice of postmodern renewal of the methodology of socio-humanitarian knowledge"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 1 (11): 22–25.
14. Shashkova, Liudmyla. 2009. "Konstruktyvni pidstavy dialohu nauky i relihii v suchasnomu konteksti" ["Constructive foundations of the dialogue between science and religion in the modern context"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 1 (9): 96–100.

L. Drotianko

THEORIES OF POSTMODERNITY: SOCIAL PROJECT? SOCIAL FORECASTING? UTOPIA?

Introduction. An urgent task of philosophy and other social sciences is to analyze to what extent the characteristics of the society that replaced the Modern one, being represented in the postmodern theories, correspond to the realities of the XXI century; how scientific the mentioned social projects and forecasts turned out to be. **The aim** of the research is to comprehend the theories of Postmodernity as those that outlined the characteristic features of the future society which beginning could be found in the bowels of Modernity at the end of the XX century. The postmodern theories are being compared in order to identify the possibility of referring them to social projects, social forecasting, or social utopias. **Research methods.** The research uses the cultural-historical and sociocultural approaches, the comparative method, methods of logical and cultural-semantic analysis, hermeneutical procedures of interpretation and understanding. **Research results.** The philosophical theories of Postmodernity of J.-F. Lyotard, P. Kozlowski, and W. Welch are analyzed in order to determine the actualization of the ideas they set forth in the XX century. It is shown that the change in the role and status of scientific knowledge and higher education is most represented in the concept of J.-F. Lyotard. The pragmatic nature of transformations in the development of scientific knowledge in the Postmodern era is revealed. The concept of P. Kozlowski is largely concerned with the harmonization of relations between scientific and religious knowledge. **Discussion.** The research presents the views of F. Webster and a number of national philosophers on the main features of the Postmodern era, which relate to the development of science and its legitimization in higher education in the XXI century. **Conclusions.** It is substantiated that J.-F. Lyotard's concept of Postmodernity is the most developed in terms of understanding the changes in science and higher education. It is concluded that this concept can be attributed to social forecasting. The ideas expressed by P. Kozlowski are considered to be rather utopian.

Keywords: Postmodern culture, postmodernism, science, higher education, social project, social forecasting, social utopia.

УДК 141:330.16(046)

С. В. Синяков

АКТИВНІСТЬ СВІДОМОСТІ В ЗДІЙСНЕННІ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Державний податковий університет

Анотація. У статті досліджується ідеальний фактор в економічних діях, розкривається взаємозв'язок суб'єктивного та об'єктивного в економічних процесах. Основна увага приділяється проблемі ідеального в економіці, інформаційному супроводу господарської діяльності, ідеологічним цінностям та ролі цілепокладання в економічній поведінці. У роботі розкривається зміст активності людської свідомості як джерела економічних процесів у різних сферах економічної діяльності. На основі уявлень, що змінилися, про природу економічної реальності ставиться питання про перегляд пізнавальних засобів економічної науки.

Ключові слова: ідеальне, економічна свідомість, філософія господарства, суб'єкти господарювання, ірраціональна економічна поведінка, дедуктивно-раціональний метод.

Вступ

Економічне середовище включає мислячих і діючих людей, а також значну кількість цінностей, цілей і норм поведінки. Економічна поведінка людей завжди

зумовлена низкою соціокультурних факторів, головними з яких є психологічні, політичні, соціологічні, релігійні, світоглядні та ін. ідеологічні уявлення. Сучасна економічна теорія, коли вона